

SKOK V TEMO

France Bevk

Bilo je že dobri dve uri v noč, ko sta Nace Tušar, kmet s samote pod Plešivcem, in njegov sin Silvester pripeljala ubitega italijanskega oficirja na Vozlišče. Tu se cesta cepi na tri strani, v tri samotne doline s skoraj navpičnimi bregovi. S strmine nad cesto sta gledala dva kmečka domova, tesno drug ob drugem, nekoliko v stran je kot izgubljena v grmovju stala siromašna bajta. Ob križišču, tik mosta, je visela nad vodo nizka krčma s starinskim izveskom; izpod njega je pršila medlo svetlobo zaprašena žarnica.

Pred krčmo se je sam od sebe ustavil cikasti vol in je utihnilo cvrkutanje koles lahkega lojtrnika. Nace Tušar je spustil k nogam od rok uglajeno leskovo šibo in čakal. Silvester, štirinajstih let, suh kot škripec, z velikimi usti in kot od začudenja strmečimi očmi, je bil zgrabil Cika za rog in se, bos, nemirno prestopal z noge na nogo. Vol, od katerega se je v hladu jesenske noči dvigala topla sopara, je pogledal dečka z mirnim, malce porogljivim pogledom in sklonil glavo kot da se je zamislil.

Vojaki, ki so v neurejeni vrsti zadnji pridrsali, so obstopili voz. Ranjenec z debelo obvezo na nogi, ki je sključen sedel ob ubitem in vso pot zateglo ječal in škrtal z zobmi, je bil omedlel in se zvrnil na mrliča. Dvignili so ga in nezavestnega odnesli v krčmo. Z ubitega oficirja je zdrknil plašč, ki mu je zakrival obraz. Čelo, v katero ga je bila zadela jeklenka, je bilo obvezano; iznad obveze so mu štrleli gosti prameni črnih las. Suhljatí obraz z izrazitimi ličnicami mu je bil siv, skozi ozko režo rahlo priprtih vek mu je sijala beločnica.

Kmet, ki je še vedno stal ob vozu, je obrnil obraz stran. Do mrliča ni občutil niti sočutja niti mržnje, ob pogledu nanj ga je obšla le ledena groza. Od prve vojne, ki jo je bil doživel, ni zlahka prenesel pogleda na kri.

Prinesli so sivo plahto in mrliča pognili čez in čez. Tušarja so pahnili od voza.

»No, daj!« je zarenčal desetnik, dolgin z ukrivljenim nosom, in pokazal na vola. »Pohiti!«

Mož ga je vprašujoče pogledal. Ni ga razumel. No, daj? A kaj? Da naj voz obrne proti domu menda ne, dokler je mrlič še na njem? Pokriti vojaški kamion, ki je čakal na robu ceste, se ni dal vžgati. Zaropotal je, zahropel in zopet uporno utihnil. Neki vojak z deklinškimi potezami na obrazu je sedel na kolo in se odpeljal proti trgu... Tušar se je ozrl na vola, nato na sina, ki je stoje na eni nogi drugo drgnil ob meča in gledal očeta.

»Izprezi!« se je zadril desetnik. »Ali ne razumeš?«

Tušar je tedaj razumel. Razburilo ga je, da mu je zatrepetala šiba v roki. Neka misel, ki ga je obšla že po poti in jo je le z muko odganjal, se mu je za hip povrnila. Zakaj bi izpregal? Mudilo se mu je domov, da bi zadremal še kako uro pred jutrom.

»Če bi izpraznili voz,« je rekel in pokazal s šibo na mrliča. »bi kar obrnil...«

Desetnik je vrgel puško z ramen.

»Izprezi in molči!«

»Da, gospod.«

Nace je pogledal sina, kakor da pri njem išče pomoči. Prestopil se je in šibo oslonil na steno krčme. Od jeze in užaljenosti se mu je grenko dvignilo v grlu. Med izpreganjem je bežno pogledoval zdaj na vojake, ki so se dolgočasili pred krčmo, zdaj na desetnika, ki je z ostrim pogledom opazoval vsak njegov gib. In na sina, ki je v zadregi božal vola po gobcu, žival pa ga je z raskavim jezikom lovila za rokav jopiča.

Ni mogel razumeti, od kod trdota, ki ga je žalila v dno duše. Ali je mar on kriv, da jim je padel poročnik in je bil eden izmed vojakov ranjen? Tisti popoldan so se tihotapsko priplazili po suhi strugi hudournika z gostim grmovjem ob straneh. Na Plešivcu, ki ga pod vrhom ogrinja temen gozd, so bili napadeni iz zasede. Stoje v sadovnjaku je s pridržanim dihom prisluškoval strelom, ki niso utihnili prav do mraka. Z nočjo je zagorelo pri Osojniku pod gozdom, edinem sosedu na tistem pobočju. Vojaki so se spuščali nazaj v dolino kar vprek čez gmajno; v tihi, mirni noči je bilo slišati ropot okovanih čevljev na kamenju in pridušeno kletev. Ni se mu izpolnila želja, da bi v temi zgrešili njegovo hišo, ki je brez luči in brez ognja na ognjišču ždela na obronku. Ni se jim upiral, ko so mu z naperjenimi puškami vdrli v vežo. Ali jim ni storil le dobro, ko je potegnil voz izpod lope, vpregel vola in brez besede odšel z njimi v noč?...

Ozrl se je po vojaku z brzostrelko, ki mu je stal skoraj tik za hrbtom. Prej ga ni opazil. To odkritje ga je znova razburilo, da so se mu rahlo zatresle noge v kolenih. Bojijo se, da jim pobegne. Čez zid v rečico en sam drzen skok — a kaj potem? In čemu? Skušal se je pomiriti, vendar so mu za spoznanje drgetale roke, ko je snemal volu komat z vratu in gledal, kam naj ga položi. Naslonil ga je k steni krčme, da mu bo pri rokah. »Saj nič ni, čemu se le plašim,« si je prigovarjal, »le vola mi bodo vzeli.« To se mu je nenadoma zdelo čisto verjetno. Kako, da že prej ni pomislil na to? Ob tej tolažilni misli se mu je vendar milo storilo, žal mu je bilo vola. Z raskavo dlanjo ga je pobožal po stegnu.

Desetnik je razumel ta božljaj in s kopitom puške sunil vola, ki je prestrašen odskočil na sredo ceste. Z začudenim, očitajočim pogledom se je ozrl v vojaka.

»Cik!« ga je poklical Silvester; v glasu sta se mu izražala ljubezen in sočutje. »Cik!«

Vol je pogledal dečka in zateglo zamukal. Nato je počasi stopil do lesenih jasl, ki so stale pred krčmo. Pobiral je iz njih ostanke sena in lizal stranice.

»Sem stopita!« je pokazal narednik na vogal krčme. »In ne gaita se!«

Oče in sin, ki sta bolj razumela kretnjo kot besede, sta se spogledala. Stopila sta k steni in obstala tesno drug ob drugem. Desetnik je odšel v krčmo. Vojak z brzostrelko se je obrnil z obrazom proti njima in ju ni izpustil iz pogleda.

Le pet vojakov je bilo še ostalo pri mrtvem oficirju. Naslanjali so se na lojtrnice in brezizrazno strmeli predse. Nekateri so bili stopili v krčmo, od koder je prihajalo bolestno, zateglo, z vzkliki pretrgano stokanje ranjenca, ki so ga preobvezovali. Drugi vojaki so stali v gručah pred hišo in se tiho pomenkovali o dogodkih tistega popoldneva. Nekaj jih je bilo posedlo na dolgo, leseno klop pod dvema oknom.

Radi bi si bili preganjali dolgčas s smehom in šalami, a jih je motila bližina mrliča. Čokatec s črnim šopom las nad čelom je dvakrat potegnil iz žepa orglice in si jih nastavil na usta. Ni zaigral, ostale so mu v rokah, tiho je zabrundal popevko o ljubezni, ki v jesenskem dežju umira od hrepenenja. Plavolasec z vedrim izrazom na licih je ob medli svetlobi žarnice že v drugo bral pismo, ki ga je tisto jutro prejel od žene. Nato je tovarišu na levici molel pod nos fotografijo črno laske z otročičem v naročju. »Lepa,« je dejal ta; »kako srčkan otrok!« »Da,« je rekel plavolasec, »srčkan, pravi zaklad,« a ga ni več videl, odkar se mu je rodil. Pogled mu je nehote splaval na mrliča ...

Golobradec, nemiren kot voda, se je igral s krčmarjevim psom, ki je nezaupljivo gledal iz svoje ute. Ni lajal, le porenčaval je, zelenkasto so se mu svetile oči. Vojak je počenil in se mu dobrikal. »Ta, ta, ta,« se je z dlanjo tepel po kolenu, »pridi, mrcina zlata!« Iztegnil je roko, kakor da mu nekaj ponuja med prsti. »Mrcina zlata« je iztegnila gobec, a ko je začutila vojakovo roko na vratu, je zacvilila, se potegnila v temen kot in zateglo renčala...

Nace Tušar je vse to opazoval in poslušal z rahlim posmehom na licih. Bilo mu je tuje in smešno, a ga je vendar pomirjevalo. Zla misel, ki se ga je bila dotaknila, mu je zopet pobledela. Saj so ljudje kot on, malce otročji, a vendar ljudje. Zazdelo se mu je tuje in smešno, da bi mu od njih moglo groziti kaj hudega.

Iz krčme sta prišla narednik in podporočnik z redko plavo bradico. Za njima je stal krčmar z velikim ključem v rokah. Bil je golorok, le jopič si je bil ogrnil čez pleča, od zadrege so mu nagosto mežikale oči. —

Podporočnik je z bežnim pogledom ošvrknil Tušarja in sina in brez besede stopil proti temnemu poslopju, ki je stalo onkraj ceste na pol pogreznjeno v breg.

Narednik je naredil odsekano kretnjo z roko.

»Stopita!« je rekel. »Naglo!«

Nace se je zdrznil iz misli, ki mu je bila prav tedaj zablodila na samoto pod Plešivcem. Žena bo ponorela od skrbi in temnih slutenj, če ga pred zoro še ne bo domov. Zlecnil se je, napravil nekaj korakov in nenadoma obstal sredi ceste. Za hip je zastrmel v temno poslopje; zgoraj so bile krčmarjeve kleti, a spodaj, ob cesti, dva hrama z velikimi, dvokrilnimi vrati. Desna vrata je bil krčmar medtem že odklenil, zazijalo je eno krilo, skozi katerega je buhnil hlad. Tušarja je mrzlo spreletelo od las do prstov na nogah. Ali se je varal, ko se je le malo prej vdajal upanju? Zaprli ga bodo. Zakaj? Vse se je uprlo v njem, a naredil je še nekaj korakov. S sinom, ki mu je sledil, je obstal tik pred hramom.

»Dalje!« je mrzlo vrgel podporočnik.

Nace se je prestopil še za korak in znova obstal. Vzravnan je zastrmel v podporočnika, ki je nestrpno segal z roko za pas in mu gledal nekam v prsi.

»Prosim, gospodje,« je spregovoril z rahlim trepetom v glasu, »saj se ne upiram — a rad bi vedel — zakaj...«

Podporočnik je razumel samo »prosim, gospodje« in »zakaj«. In zdelo se je, da besedo »zakaj« tišči v krčevito stisnjeni pesti, ki jo

je tesno približal kmetovemu obrazu. Prevzemala ga je divja besnost, ki se mu je stopnjevala od besede do besede.

»Zakaj?« je siknil skozi stisnjene zobe. »Rad bi vedel, zakaj? Sam veš, zakaj. Veš tudi, kje so uporniki, ki jih skrivaš in jim nosiš hrano. A ne boš povedal, kaj? Zato te niti ne vprašujem... Pa bi še rad vedel, zakaj... Zdaj veš...«

Tušar ničesar ni vedel. Redkih besed, ki jih je razumel, ni mogel povezati v smisel. A da je tudi razumel ta tuji mu jezik, bi ne mogel slediti plohi besed, ki se je usipala nanj. »Ribelli« — uporniki! Morda hočejo vedeti, kje so partizani. Kaj on ve o njih! Pridejo in gredo. Prinese jih noč in vzame jih noč. Enkrat samkrat so bili v njegovi hiši, v neki viharni noči, in premočeni sedli za mizo. A o tem v družini niso govorili, o tem ni maral niti misliti, kakor da se nikoli ni zgodilo. Te skrivnosti bi mu ne mogla izbiti podporočnikova pest, ki ga je ob vsakem izgovorjenem stavku sunila v obraz, zdaj v brado, zdaj v koščene ličnice. Bil je neredko stiskav in trd do družine, a tokrat mu ni bilo žal gnjati in hlebcev kruha, ki jih je dal »fantom« na pot, kljub grozljivemu občutku, da si kliče ogenj v streho. A tudi tega bi mu niti smrtni udarec v senca ne spravil z jezika. Iz oči mu je gledala podmolkla mržnja, ki se mu je z leti nabirala v srcu, a mu je najvišje vzplamtela oni dan, ko je videl goreti samotne hiše na daljnem pobočju.

Ta mržnja je bila močnejša od strahu in se je z vsakim sunkom nadporočnikove pesti le stopnjevala. Sunki niso bili toliko boleči, kolikor žaljivi in ponižujoči. Stal je kot otrdel, še mišice na suhljatem obrazu so mu bile napete kot struna. Vroče mu je šlo po telesu, premagoval se je do bolečine, da ni vzkipel. Drobne, sive oči so mu bolj in bolj ostro sršele izpod strmega čela. Ob vsakem sunku je pomislil: ta je zadnji, prihodnjega ne bom več prenesel... Le še enkrat, samo še enkrat...

Podporočnik je spustil pest ob sebi in obmolknil, kakor da se je zbal pretečega izraza v kmetovih očeh.

Narednik je pahnil Tušarja v hram, v katerem je bilo videti v medli svetlobi s ceste star sod in nekaj razmetanih zabojev. Za njim je priletel Silvester z vso silo in se z obema rokama ujel za očeta, da ni telebnil po tleh. Krilo vrat se je s treskom zaprlo, ključ je zaškrtal.

Oče in sin sta stala v temi tesno drug ob drugem in prisluškovala. Škripanje korakov na pesku in medel odmev govornice. Od časa do časa je vse utihnilo.

Silvester je v prvem trenutku občutil manj strahu kot začudenja in prepadenosti. Če bi bil sam, bi storil kdo ve kaj, kričal in s pestmi

nabijal na vrata. Ob misli, da je z njim oče, je zlahka dušil grozo... A Tušarju je bil sin bolj v breme kot v tolažbo. Rad bi bil sam, čisto sam, tako bi laže prenašal grozečo negotovost. Misli so mu prihajale z neverjetno naglico, da se pri nobeni ni mogel pomuditi. Moral se je prej pomiriti.

»Silvester!« je tiho poklical.

»Kaj?«

Nace je potipal po sebi in našel vžigalice. Zagorel je plamenček in obsvetil surovi omet na stenah in na nizkem oboku, na katerem so čepele rjave kobilice. V kotu je stal razsušen sod in širil duh po vinski plesni. V drugem kotu je ležalo nekaj obrabljenega kmetijskega orodja. Trije veliki prazni zaboji so bili brez reda nametani drug na drugega. Majhen zabojček je ležal na tleh. Ob steni je prhnel otep vlažne slame.

Silvester je zmrznjeno, z rokami v žepih stal pred očetom in vpravo očesno širil usta in oči.

»Sedi! Vzemi tisti pokrov in ga položi na tla!«

Silvester je vrgel pokrov zabojčka na slamo, sedel nanj in se s hrbtom oslonil na steno. Oče je v temi obrnil zabojček in se spustil nanj, da je cvrkutnil pod njegovo težo. Zadnje minute so ga bile izmučile, da se je težko držal na nogah. Roke so mu kot mrtve obvisle čez kolena.

»Oče!« se je oglasilo iz teme.

»Mm?«

»Ali so nam vzeli vola?«

»Vzeli. Menda.«

Tušarja je obšlo tiho zadovoljstvo. Glej poba, vol mu gre po glavi! On v tistem trenutku ni mogel misliti na Cika. Zbral je misli, ki so se mu sprti drobile in mu uhajale.

»Oče!«

»No?«

»Zakaj so naju zaprli?«

Tušar dolgo ni odgovoril.

»Ne vem,« je dejal zateglo. »Menda zaradi partizanov. A midva — ničesar ne veva o njih. Prav ničesar, da veš. Rajši ne misli na to.«

Zakaj? Da, zakaj? Če bi bil z njim kdo odraslih, bi bil na glas razpredal vse možnosti, ki so mu bežno prihajale na misel. Celó gnalo ga je k temu, da bi se razgovoril. A sin je bil zanj še otrok. Brez potrebe bi ga begal in mu obremenjeval dušo.

Spomnil se je, da ima s seboj cigarete. Otipal je zavojček v napsnem žepu in si eno prižgal. V svitu vžigalice je izpod čela zopet pogledal na sina. Ta je sedel s koleno pod brado, jih objemal z rokami,

velike oči pa so mu strmele, kakor da poslušša strahovito zgodbo... Željno je vdihaval dim, kajenje ga je pomirjevalo. Misli mu niso več uhajale kot zrnje skozi prste, da jih je zaman lovil. Razporejal je dogodke zadnjih ur in jih povezoval.

Čemu so ga vpraševali — je pomislil na hip, ko so mu vdrli vojaki čez prag — če je razen njega še kdo moških pri hiši? Stal je pred njimi kot da je nem, hči Angelca, devetnajstletnica, mu je raztolmačila, kaj hočejo. »Nihče,« jim je odgovoril, »razen Silvestra. Starejši sin, Tonč, je pri vojakih. Bil je v Albaniji, a nič ne piše; morda je ujet, ali pa je padel.« Ob misli na Tonča mu je bilo vselej grenko pri srcu. Tak fant, nikoli mu ni bilo treba ukazovati, sam je vedel, kje naj zagradi za delo — a mu je vse dni nekaj tiho prišepetavalo v srcu, da ga ne bo več videl. Silvester je bil drugačne sorte, ves muhast in nedoumljiv za njegovo pamet; bilo ga je strah ob misli, da bi po njegovi smrti ta srboritnik zagospodaril na tistih krpah zemlje. In vendar mu je bilo čudno težko, ko so rekli, da mora z njim. Tona, njegova žena, ki povsod vidi same strahove, pa je zavpila, da ga je bilo sram pred tujci. Ukrotiti jo je moral z besedo in pogledom, da je utihnila.

»Saj nič ni,« si je prigovarjal vso pot, ko je stopal tik za volom in gledal v sivo kamenje na klancu. »Mrliča in ranjenca popeljem v dolino in se vrnem še pred jutrom.« Njegova hiša je edina, do katere pelje kolovoz, do Osojnika vodi le strma steza. Druge hiše pa ni na tistem pobočju. Silvester je za vodiča; res je, da bi vola tudi sam lahko vodil in poganjal, a noč je noč.

Naj se je med vožnjo še tako zamamljal z ugovori, mu je ženin krik še vedno zvenel v ušesih. Voz je ropotal v nočni tišini, noge so šumele v prvem odpadlem listju, v bregu je pel curek vode, ranjenec je zdaj pa zdaj zateglo zaječal. A skozi vse te glasove se mu je spovračal ženin jok, ki mu je prebudil temno slutnjo. Ta je dobivala vedno bolj jasne obrise, bolj kot se je bližal dolini. Ali bi bil moral z njim tudi Tonč, če bi bil doma? Na to si ni mogel odgovoriti, le slutnja je pritrjevala. Da! To je bila zanka, ki mu je vedno huje zadrževala srce. Reševal se je iz nje, a ga je z vsakim trenutkom bolj dušila. Obšla ga je skušnjava, da bi skočil s kolovoza in se izgubil v grmovju in temi. Bila je samo misel, a že jo je zavrgel, kakor hitro se mu je porodila. Pred volom je plaval medel obris Silvestra, ki je držal vola za povodec. Kaj bi bilo z njim? In s Tono in z Angelco? Zaradi bojzani, ki nima ne nog ne stola, bi mu zažgali hišo... Med potjo se je venomer oziral v hrib, v sij ognja pri Osojniku. Plamenov ni bilo več, v noč je strmelo velikansko oko žerjavice in tlečega tramovja...

Stresnil je z glavo, da bi odgnal črne misli. Včasih, ko v nočeh, izmučen od dela, ni mogel zaspati, so ga v bedenju trapile skrbi. Bolj kot je bila noč tiha in temna, bolj črne so mu nalegale na dušo. Ko je slednjič začumel in je po kratkem spanju posvetil dan skozi krošnje dreves, so mu bile svetlejše tudi misli. Še ta večer, ko je z vozom pričijazil v odprto dolino, mu je bilo v prvem trenutku lažje... Nočni strahovi! Jutri se jim bo smejal...

Pokadil je cigareto do konca, vrgel ogorek na tla in ga pohodil. Zabolščal je v temo in znova zastrmel v misel, ki jo je še pravkar obsodil in zavrgel. Ni se mogel za stalno varati z upanjem, da se bo drugo jutro smejal. Težak vzdih mu je vstal iz prsi, a ga je zadržal, kakor da se ga sramuje pred sinom.

Da bi se s čim zamotil, je pogledal okoli sebe in uzrl na steni svetlo liso. Bila je velika komaj za dlan in tako medla, da jo je težko ujelo oko. Svetloba je prihajala skozi špranjo nad vrati in padala kot trak napošev skozi hram. Tega pramena, ki ga je nekaj časa pozorno opazoval, se je oprijela bežna misel na beg.

Tiho je vstal, stopil do vrat in poskusil, če se dajo odpreti. Niso se zganila. Saj to bi bil lahko vedel. Kot osramočen sam pred seboj je tiho stopil nazaj do zaboja in sedel. Zopet je vzdihnil.

»Oče, kaj delate?« se je oglasilo iz teme.

»Nič. Ali ne spiš? Zaspal bi.«

»Ne morem.«

Oče si je prižgal novo cigareto. Sin je strmел vanj z velikimi očmi. Zdelo se mu je, da vidi v tem pogledu strah, ki ga malo prej ni opazil. Zasmilil se mu je.

»Ali bi kadil?«

Sin mu ni takoj odgovoril, kakor da se boji ali sramuje.

»Pa dajte!«

»Na! Vzemi!«

Silvester je vzel cigareto, si jo prižgal nad plamenčkom in se znova spustil k steni. Iz teme sta žareli dve rdeči očesci.

Nace Tušar se je rahlo nasmehnil pod brki. Glej ga, poba! Kadi kot kak velik, niti ne zakašlja, ne davi ga dim. Ni prvič, da kadi, smrkavec! Sin mu je, a kako malo ga pozna in ve o njem. Cigareto mu je ponudil, da mu bo v olajšanje, če se tudi on trapi s strahovi. Ta večer mu ga je neverjetno približal. Če se uresničijo zle slutnje, mu ni več otrok, enaka sta si.

To je bil samo občutek, ki se mu je komaj dotaknil misli. Zopet je pomislil na smrt, na njeno možnost. Ta, ki je bila spočetka še medla in neznatna in mu je prihajala le v prebliskih, je nenadoma obsedela

v njem kot môra in se ga oklenila kot robida. Vsi ugovori, ki so mu še prihajali v misel, so se mu razbijali ob spominu na neki dogodek pred mesecem. Pri fari so bili pobrali sedem mož in fantov, da so jim nosili strelivo v hrib, nato so jih postrelili. To ni bila nikaka bajka, sam je videl njihov grob. V ta grozotni prizor, o katerem je samo slišal, je v mislih tako zastrmel, da so ga zapekle oči. Pozabil je na cigareto, ki mu je dogorevala. Ko ga je spekla v prste, jo je vrgel od sebe. V sencih mu je razbijalo, mrzle kapljice potu so mu stopile na čelo.

Ne, smrti se ni več tako hudo bal kot med prvo vojno, ko je polegaval v blatnih galiških jarkih. Takrat še ni imel doma ne družine — oče in mati sta bila še živa — a bil je še mlad, življenje z vsemi svetlimi pričakovanji je bilo šele pred njim. Oklepal se ga je z vso strastjo, preživil je ure blaznega strahu, da se je zaradi tega neredko sam pred seboj sramoval... Njegov najboljši prijatelj iz tistih dni je nekoč, ko sta ležala v kritju, nagnil glavo na puško; zdelo se je, da je zaspal. Bil je mrtev; od čela se mu je vlekel čez obraz droban curek krvi. Ta tiha in nagla smrt ga je tedaj tako prevzela, da je bil na robu blaznosti. A smrt je tiste čase le plahutala nad njim in se ga ni dotaknila... Strah pred njo, ki mu je še dolgo tičal v kosteh, se je le polagoma umaknil življenju in skrbem.

Zdaj je bila že polovica in več življenja za njim. Misel na smrt ga ni več spravljala na rob blaznosti kot v mladih letih, a mu je še zmeraj prebujala groznico. Ne bi še rad umrl. Pri tem — se mu je zdelo, ali se je varal — mu ni bilo toliko zanj. Pač, rad bi bil doživel konec vojne in izpolnitev želj, o katerih ni veliko na glas govoril. Najtežje bi mu bilo pustiti vse, kar je od očetove smrti slonelo na njegovih plečih. Da, če bi bil Tonč doma, ali če bi vsaj lahko zatrdno upal, da se kdaj vrne. Silvestra, veterinjaka, ki mu oči in misli blodijo kdo ve kod, bo lepega dne pičila muha in bo odletel kot ptica — lovi ga!... Segel je na čelo in si z roko vnic otrl mrzle kaplje potu...

Zazdelo se mu je, da je prišel iz teme kratek, presunljiv stok. Misli so se mu pretrgale, dvignil je glavo in napeto prisluhnil. Nič. Slišal je le svoje dihanje.

Zopet si je prižgal cigareto. Silvester je bil naslonil glavo na kolena in strmел predse. Ob svitu vžigalice je komaj trenil z očmi. Nato ga je zopet zagrnila tema.

»Oče! Ali — ali naju bodo — ustrelili?«

Tušar se je ves zlecnil, kakor da ga je zadel bodljaj v srce. Občutil je fizično bolečino. Kaj fantu blodi po glavi! Za otroka ga ima, a ga žre ista misel kot njega. To je samo potrjevalo njegovo bojazen. Če bi bil

tudi hotel, bi mu ne bil mogel takoj odgovoriti. Zadrnilo se mu je bilo grlo in mu vzelo glas. In bi tudi ne vedel, kaj naj mu odgovori. Ne bi mogel pritrdati, a bi tudi ne našel verjetnih besed, da bi ga pomiril.

Počasi je nesel cigareto k ustim in strastno vlekel dim, da je dolgo žarela v temi...

V to žarenje je Silvester napeto upiral pogled in čakal odgovora. Ni ga takoj bilo. Tisti trenutki so se mu zdeli daljši kot vsa pot od doma in pol ure ali ura, ki sta jo z očetom preždeli v temnem hramu. Zunaj, pod jesenskimi zvezdami, se ga misel na smrt niti za hip ni dotaknila. Požig Osojnikove domačije, nočna vožnja mrliča in stoka-jočega ranjenca ob zateglem kriku sov, je bila grozotna, da mu je prebujala mrščavico, a vendar čudovita, nepričakovana dogodivščina. Oče je pogosto stresal svojo nejevoljo nad njim, imel ga je za potepina in ničprido. Bil je v letih, ko mu je duša prekipevala od nasprotij. Vse, kar mu je bilo novo in čudovito, je požiral z ušesi in z očmi sanjal ob belem dnevu, samega sebe zamišljal kot junaka neverjetnih dogodkov. Rad bi bil že velik, možat, občudovan kot vitezi v povesti, ki jo je Angelca nekoč na glas brala. Iz te želje mu je pogled pogosto uhajal na gozdnate višine, ob vsakem strelu mu je divje vztrepetal srce. Želja, da bi s puško hodil samotne in skrivnostne poti, mu je s časom postala tako nepremagljiva, da si jo je drznil na glas izreči. Oče ga je posmehljivo vprašal, če je že nehal cizati, Angelca se je na glas zasmejala, celo mati se je nasmehnila predse. Od sramu in užaljenosti so mu stopile solze v oči, pobegnil je iz izbe. Tiho se je zaklel, da uteče. Zamišljal je, kako hodi s »fanti« po samotah, vdira v doline in širi strah, in kako bo neko noč s svojo četo potrkal na domača vrata. Mati se ga bo razveselila, le očitajoče ga bo gledala, Angelca bo zijala, oče pa bo sprva pisano gledal izpod čela. Razgovoril se bo kot mož, pripovedoval svoje in svojih tovarišev dogodivščine, tedaj se bo tudi očetu uvedril pogled...

Hkrati s temi sanjami ga je žejalo po ljubezni. Mučil ga je občutek, da ga nihče ne mara, a on si je srčno želel veliko ljubezni. Mati ga je imela rada, res, bil je njen miljenček, a se je tega že sramoval. To ni bilo tisto, kar mu je vabljivo slikala domišljija. Morda je bila Tinka, ki ga je najbolj približala uresničenju te želje, bledečno dekletce, leto starejše od njega, z ljubko zafrknjenim nosom; temne oči, ki so jih na pol zakrivale dolge trepalnice, so usipale iskre in šegav nasmeh. Njen dom je bil v drugem bregu; tisto pomlad sta se prvič srečala, ko sta imela isto pot v trg. Tja grede sta se otipavala s pogledi, nasmeški in besedami, nazaj grede sta se na samotah držala za roke, na razpotju se nista mogla ločiti. Nič o ljubezni, samo vsakdanjosti, a tudi najbolj

navadne besede so bile, kot da so zavite v zlato peno. Nihče razen njega ni vedel, zakaj na gmajni ali v senožeti tako poje in kriči, da se razlega v drugi breg. Če bi kdo to le zasluhlil, bi mu bilo, da bi se od sramu v tla udrl... Tudi k Tinki bo stopil s triglavko na enem ušesu, posedel s puško med kolena in ji govoril kot odrasel fant. Ne bo ga več mučil občutek, da je za nekaj prstov višja od njega, golo občudovanje brez posmeha bo v njenih očeh... Ni utekel v partizane, ni imel poguma, a se tudi ni odpovedal svojim sanjam...

Kljub tesnobi in začudenju jih je popestoval tudi v temi, ko so ju z očetom zaprli v hram. Ne za dolgo. Tesnobi se je pridružil strah, sprva še nejasen, zavit v meglo otroške pameti. Vznemirilo ga je očetovo vedenje. Zakaj je tako vase zaprt, brez besed, kar ni bila njegova navada? Ujel je njegov vzdih, četudi je bil zadržan. In še enega. Očeta nikoli ni slišal vzdihovati. Ponudil mu je cigareto, ko bi ga bil ob vsaki drugi priliki osirovičil, če bi ga videl kaditi. Stopil je bil do vrat, kakor da ga trapi misel na beg; razločno je slišal njegove prste, kako so zaselesteli po lesu... Iznenada, sam ni vedel od kod, mu je prišla misel na smrt. Povezal jo je z dogodki, ki jih je tiste čase slišal dovolj in preveč in ki so strašili v njegovi domišljiji... Tako mu je bilo, kakor da se je zemlja zazibala pod njim, iz prsi se mu je izvil bolesten jek... Ali ju bodo ustrelili?

Dolgo je trajalo, da mu je oče odgovoril.

»Ne bodi trapa!« je rekel zamolklo. »Izpustili naju bodo. Ali pa kam odpeljali.« Premolknil je, da je požrl slino in dostavil. »Ali sva kaj takega storila, da bi naju ustrelili? Za nič — naju ne morejo...«

Silvester je molčal.

Oče ga je gledal v duhu, kako še vedno naslanja brado na kolena in premleva v mislih. Grizlo ga je, da mu besede, ki jih sam ni verjel, niso zvenele dovolj prepričljivo. Za nič ju ne morejo ustreliti? Sam sebi se je posmehnul. Hkrati pa se je vsaj za hip obesil na te besede kot na rešilno bilko... Pred oči mu je stopil neki prizor iz prve vojne. Neki Čič iz njegovega voda, velik požeruh, je bil pojedel železno rezervo, obsodili so ga na smrt. Sam si je moral izkopati grob, stotnjica pa je v štirikotu stala okoli njega... Grozota! A Čič je bil vsaj nekaj zagrešil, kaj pa je zagrešil on? In Silvester, ki je še otrok? Ustrelili? Na vse to, da je Tonč, ki mu je najbolj prirasel na srce, v njihovi vojski in je morda padel. To jim poreče v obraz, da, to jim poreče... Na to bilko je obesil zadnje upanje...

Prisluhnil je v temo. Silvester je bil tiho kot miška, niti najrahljšega diha ni bilo slišati. Tušarju se je nenadoma zahotelo razgovora, kakor da upa z besedami prepoditi slutnje in strahove.

»Silvester!«

»Kaj?«

»Ali bi še kadil?«

»Ne.«

Deček je sedel kot prej in krčevito sklepal prste. Bolščal je predse, v temo, iz katere so se mu vžigale strahotne predstave. Očetove besede ga niso prepričale. Silil se je, da bi jim verjel, a se mu ni posrečilo. Da mu tako dolgo ni odgovoril, ga je le še bolj potrjevalo v slutnji. Smrti si ni jasno zamišljal, le podmolklo je čutil, da bo z njo utonilo vse, kar je drago njegovemu srcu, sonce, zelena planina, mati, partizani in Tinka, s katero je bil dogovorjen za skupno nedeljsko pot v trg. Bilo je prvič, da sta bila naprej zmenjena in si je od te poti obetal neslutnih sladkosti. Obšla ga je taka slà po življenju, da ga je vsega prevzela nemogoča misel na beg. Zaželel si je, da bi bil muha, čmrlj ali drobna ptička, da bi se izmuznil skozi špranjo nad vrati. A ni bil ptička, niti muha; od pravljíčne želje mu je ostala le groza. Zvil se je in sključen legel na zemljo. Telo mu je drgetalo, le stežka se je zadrževal, da mu niso šklepetali zobje.

Tušar je bil roki položil na kolena in glavo sklonil na prsi. Sinovo vprašanje ga je do konca potrló. Grebel je v mislih, da bi si nalil novega poguma. Čemu se toliko muči, kakor da so mu že prebrali smrtno obsodbo? Ničesar ne ve, le tiplje kot slepec v gozdu. Vse samo slutnja, negotovost, v kateri se mu zvija duša kot kača v precepu. Že to je bilo dovolj hudo. Če bi vsaj vedel, da bi pošteno sklenil s svojim življenjem. Otroško vero je bil pustil v galiških strelskih jarkih, njegove molitve so bile poslej bolj iz navade kot razgovori z bogom. Zdaj se je nenadoma zavedel, da mu ustnice vroče šepetajo in prosijo nevidnega le za golo življenje... Pretrgal je molitev in za hip obvisel kot v praznini.

Zunaj je počil strel. Prejšnja tišina se je predramila v hrup in tekanje. Nekdo je kričal z visokim glasom: »K vragu! Kdo je streljal? Kdo je streljal?« Polagoma se je hrup polegel, zopet je bilo vse tiho, le težki koraki so zdaj pa zdaj zapeli po pesku mimo hrama.

»Stražijo naju,« je rekel Tušar pri sebi.

Prižgal si je novo cigareto. V medli svetlobi je uzrl sina, ki je ležal z obrazom na rokah in trepetal.

»Silvester! Kaj ti je? Ali ti je mraz?«

Sin se je vzravnaval.

»Ne. Le tako... Tresem se...«

Oče je razumel. Stopil je bliže in prižgal novo vžigalico. Silvester je sedel sključen in upiral vanj vprašujoče, proseče oči. Milo se mu je storilo.

»No, no,« je rekel pomirjajoče in sina potprepljal po ramenu. »Daj! Saj nisi več otrok.«

Več ni mogel reči. Postal je še za trenutek, kakor da bi moral še nekaj storiti, a ni vedel, kaj. Zopet je sedel na zaboj. Bila sta tiho. Cigareta je počasi dogorevala

»Ali ti je boljše?« se je oglasil Tušar.

»Bolje.«

Res, bilo mu je boljše. Očetova skrb in milina, ki mu je bila dotlej tako tuja, mu je vrnila vero v življenje.

»Koliko je ura?« je vprašal.

»Kdo ve! Po občutku sodim, da je že blizu polnoč. Morda pa je že čez.«

»Potem je že sobota.«

»Da, potem je že sobota. Zakaj?«

Silvester je molčal. Ni smel izdati svoje misli na Tinko, ki jo je v duhu že spremljal na poti v trg.

Nekaj časa sta zopet molčala.

»Jutri — pravzaprav danes — pride Ivanc,« je rekel Tušar s tako mirnim glasom, kakor da v večernem mraku sedi na tnalu pred hišo in se mu hoče razgovora. »Obljubil je. Nekaj bukev bova podrla.«

Ivanc je bil Silvestru ujec, materin brat, ki je živel na samoti za Plešivcem. Kadil je veliko pipo, nosil zalizke in z resnim obrazom take razdiral, da je vse dražil na smeh.

»Vola nimamo več, da bi zvozili drva,« je menil Silvester.

»Res. Vola bržkone ne bomo več videli. Bova pa sama na saneh potegnila kalovnice do hiše, ko zapade sneg.«

»Spomladi ga ne bo za oranje.«

»Nam bo že kdo posodil vprego za prvo silo. Drugega vola bo treba kupiti. Ne bo šlo drugače.«

Pogovarjala sta se, kakor da ležita doma na senu in čakata jutra, ker jima spanec noče na oči. Še nikoli si nista bila tako blizka kot v tistem trenutku. Čutila sta se olajšana.

Zmotilo ju je ropotanje motorjev, ki so se približevali. Dvignila sta glave in napeto prisluhnila. Vozila so hrupno obstala in utihnili. Prejšnja tišina je bila pretrgana. Tekanje, nato je stekla govornica. Zdelo se je, da jih govori več hkrati, ki drug drugega prehitvajo.

»Tu so,« je rekel Tušar.

S sinom sta se na dolgo spogledala ob svitu vžigalice. Pomirjenosti, ki sta jo čutila malo prej, med pogovorom, je bilo konec. Iz oči jima je pogledal strah.

Tušar se je zazrl v špranjo nad vrati. Pristavil je zabojček in stopil nanj, da bi videl, kaj se godi zunaj. A zabojček je zaškripal, se zlomil in nagnil pod njegovo težo. Pobral ga je in ga zalučal v kot.

»Splezaj mi na ramo!« je rekel sinu. »Hitro! Poglej, kaj imajo!«

Silvester mu je zplezal za vrat, da so mu bose, mrzle noge visele na prsi. Sključil se je in z enim očesom pogledal skozi špranjo. Bila je dovolj velika, da je pogled objel ves prostor pred krčmo.

»Kaj vidiš?«

»Vola ni več.«

»Pusti vola! Kaj delajo?«

»Mrliča nakladajo. In ranjenca. Naš voz so porinili za hišo.«

»Koliko je avtomobilov?«

»Dva kamiona. Eden je od prej; zopet ga vžigajo. In tak avto — za gospode...«

Govorila sta tiho, šepetaje, da sta komaj slišala drug drugega.

»Zdaj bo en kamion odpeljal...«

Motor se je sprožil v enakomerno brnenje, ki je polagoma utihnilo v dolini.

Tušarja je obšla jalova želja, da bi se vsi odpeljali in pozabili nanj in na sina. Prav kot si je želel tisti večer v mraku, da bi vojaki odšli v dolino in se ognili njegovi hiši... Potegnil je z dlanjo čez čelo.

»Ključ nesejo,« je zašepetal Silvester. »Sem gredo.«

»Skoči dol! Naglo!«

Silvester se je spustil po očetovem hrbtu kot po deblu in skočil na tla. Ključ je že ropotal in se obračal v ključavnici. To škrtanje je Tušarja tako presunilo, da sta ga spreletela hkrati vročina in hlad. Segel je z roko, v temi poiskal sina, ga potegnil k sebi in ga objel okoli vratu. Silvester je bil zavzet nad to nežnostjo, hkrati je razumel, da je oče v stiski. To ga je navdalo z novo plahostjo in grozo.

Obsijala ju je medla svetloba, ki je padala skozi odprto krilo vrat. Oči so se jima vprašujoče uprle v gosto skupino, ki je stala pred hramom. Dva oficirja — podporočnik s kapitanom, ki se je pravkar pripeljal — in vojaki s puškami in brzostrelkami.

»Naprejl!«

Stopila sta v polkrog, ki se je sklenil okoli njiju. Nista se več objemala, a sta stala tesno drug ob drugem.

Kapitan, nizek, čokat, malce debelušen, z visečimi lici, je stal razkoračen; v roki, ki jo je držal za hrbtom, je vrtel trstikovo paličico.

Na Silvestru so se mu le za hip ustavile oči, a so se mu za dolgo vsesale v kmetov obraz. Meril ga je s predirnim, zaničljivim pogledom rahlo zaprtih vek.

Tušar je stal pred njim z dvignjeno glavo in z rokami ob telesu kot v pozoru. Gledal ga je naravnost v obraz, ne da bi trenil, kakor da hoče s tem nemo izpričati svojo nedolžnost. Vedel je, da tisti trenutek molka, ki je bil podoben smrtni tišini, odloča o njegovi smrti ali življenju. V trenutku, ko je opazil izraz v oficirjevih očeh, ga ni več mučila negotovost. Bil je na tehtnici. Šlo je za to, ali se bo še kdaj veselil svetlih dni in zvezdnatih noči ali pa ga bo zagrnila večna tema. V duši sta se mu z naglimi prebliski menjavala upanje in brezup. Ni trajalo dolgo, morda pol minute, a se tehtnica še ni nagnila na nobeno stran. Oči so se mu polnile s solzami, a ni umaknil pogleda, kakor da se z njim rešuje.

Kapitan je zopet pogledal Silvestra, ki je bosopet stal poleg očeta in ni vedel, kam naj dene roke. Vtaknil jih je najprej v žepe suknjiča, a so mu slednjič obvisele ob telesu. Občutek strahu, ki ga je še malo prej stiskal za srce, se je na prostem, pod zvezdami, umaknil svetlemu pričakovanju, izza katerega se mu je nasmihal dom na obronku, skrivnosti gozdov in Tinkin obraz. A kakor da temu občutku še ne more prav verjeti, je pogledal očeta; nato je uprl oči v kapitana. Ta ga je meril od nog do glave, kakor da presoja njegovo zeleno mladost. Dečkove oči so mežikale, na ustnicah se mu je plaho zganil prostodušen nasmeh in znova ugasnil.

»Gospod kapitan,« je spregovoril Tušar z zatikajočim se glasom, »moj starejši sin Tonč je v vaši vojski... V Albaniji je bil... nič več ne piše... Morda je padel...«

Kapitan se je zopet zazrl vanj. Samo za hip, nato se je ozrl po podporočniku in naredniku.

»Kaj pravi?«

»Kdo ga razume!«

Nekdo se je zasmeljal.

Ta smeh je Tušarju kot z žarečo iglo predril srce. Zganil se je in vse ošinil z zbeganim pogledom.

Kapitan je zopet pogledal podporočnika in s paličico vodoravno švignil po zraku, kakor da je nevidnemu sovražniku odsekal glavo.

»Pohitite!« je še rekel, sedel v avto in se odpeljal.

Vojaki so obstopili Tušarja, ki mu v tistem trenutku niso bile odrevenele le noge, temveč je imel občutek, da mu je otrpnilo tudi srce. Le misli mu niso ohromele, pretakale so se mu burneje kot prej. Razumel je kapitanovo kretnjo, ki je bila bolj zgovorna kot tisoč besed.

Tu bi nič več ne pomagalo, če bi tudi padel na kolena, jokal in vpil. Misel, da bi se v zadnjem hipu poskušal rešiti, ga je obšla le v delcu trenutka, komaj zavestno, že je ugasnila kot blisk. Komaj je čutil, da mu vežejo roke na hrbtu. Zazrl se je čez rečico v črni breg, ki se je kot črna kopa dvigal pod zvezde. A ni videl brega ne medlih obrisov dreves, oči so mu bile uprte daleč onstran. Vse, kar so mu kdaj objemale misli, je hitelo mimo njega kot pisan trak podob in se zopet vračalo... Krčvito je stisnil ustnice, da mu niso trepetale, solze so mu zopet stopile v oči. Med solzami, ki so žalovale za življenjem, so bile tudi solze groze pred smrtjo.

Na sina je bil malone pozabil. Ozrl se je po njem.

Ta je kot izgubljen stal poleg njega. Niso mu zvezali rok, saj je bil videti tako plah. Ni razumel, kaj se godi. Z očmi je iskal vola, ki ga ni bilo nikjer, le komat je še slonel ob steni, a izza vogala je gledalo oje voza. Nato sta mu pogled in misel zablodila kdo ve kam, nekam v temno dolino med bregovi. Očetu so zvezali roke, da, odpeljali ju bodo kdo ve kam. Srce se mu je stisnilo ob misli na Tinko. Že je sobota, jutri bo nedelja, a ona ga bo zaman očakovala... Ta misel mu je bila tako težka, da je znova pomislil na beg...

Ozrl se je po cesti, ki sta jo na obe strani zapirali gosti vrsti vojakov. Pogled mu je ušel čez cesto, kjer je od rečice čez škarpo gledalo gosto zelenje vejá, že rahlo porjavelo od jeseni. Pod njimi in za njimi je zijala tema, prepad, v katerem je tiho šumela voda. A tudi tam, ob vogalu krčme, je stal vojak z brzostrelko.

Silvester je povsíl glavo.

»Oči?« je vprašal narednik.

Mislil je na obveze. Podporočnik je odmahnil z roko. Ni bilo časa. V breg naj se obrneta.

Tušar se je zazrl v strmi obronek nad cesto, ki ga je obraščalo sadno drevje. Pravkar se je bilo odtrgalo jabolko, padlo čez nizki zid in se skotalilo na sredo ceste. Nehote ga je za trenutek pospremil z očmi. A smrt mu je bila že tako blizu, da je že čutil njen hlad po vsem telesu. Noge so se mu zašibile, a telo mu je kljub naporu, da bi se držal pokoncu, lezlo vkup. Zaprl je oči, kakor da vsak hip pričakuje udarca. Bil je pripravljen. Med zmedenimi besedami, ki so bile manj molitev kot pogovor s svojo notranjostjo, bolj izrečene v mislih kot izšepetane z ustnicami, mu je prišlo vprašanje: ali bo samo hip in bo nato vse ugasnilo in ničesar več ne bo čutil?

Medtem se je Silvestra zopet dotaknila misel na smrt. To pot tako jasno, da se mu je izražala na obrazu in mu pogledala iz široko odprtih oči. Ko ga je bil desetnik zgrabil za ramena in ga obrnil v breg, je v

zadnjem hipu s koncem očesa ujel ploton vojakov, ki se je z narednikom postavil onkraj ceste. Podoba mu je ostala v očeh, pomislil je, v trenutku se mu je posvetilo. Ustrelili ju bodo! Res, ustrelili ju bodo!

Ozrl se je čez ramo. Vojaki so stali s puškami ob nogah, škilili na narednika in čakali povelja. Obšla ga je podobna groza kot nekoč, ko je bil na paši zdrknil čez pečine in se le po sreči ujel za krivenčasto drevo, ki je rastle iz skalne razpoke. A to pot je bila groza vse večja: nikjer drevesa, da bi se ga oprijel in se rešil. Ustrelili! Ta edina beseda mu je bobneče odmevala v srcu, v ušesih in v glavi, preplašila vsako izmed misli, ki so se mu bežno utrinjale...

Zavrtelo se mu je pred očmi. Ni se zavedel, kdaj se je obrnil z obrazom proti vojakom.

»Hej, ti! Obrni se!«

Desetnik ga je zgrabil, a Silvester se mu je z enim sunkom iztrgal, planil čez cesto za svojimi sanjami, dobil peruti, poskočil na zelene veje in izginil v temi...

»Stoj! Stoj!«

Za njim je zadrdrala brzostrelka.

Tušar v prvem hipu ni vedel, kaj se je zgodilo. Ob prvih streljih je verjel, da je že konec in je trdo zaprl oči. Bil je že na robu nezavesti, a nič ni bilo. Še je stal in dihal. Ozrl se je. Sina ni bilo več ob njem. Vojaki so stali na robu ceste nad škarpo in divje streljali v vodo. V hipu mu je bilo vse jasno. Obšlo ga je začudenje, pomešano z občudovanjem, nekam svetlo mu je postalo v duši. Izmed množice občutkov, ki so ga obšli, je bila najbolj jasna vroča želja, da bi se fant rešil. Vsaj on! Želja, ki mu je preplavila dušo kot molitev... Obrnil se je, kakor da hoče Silvestra spremljati ne le z željo, temveč tudi s pogledom.

Hip — že so ga zadeli streli v glavo in v prsi. Nagnil se je, kakor da hoče zleteti za sinom, se zrušil in obležal z obrazom na cesti...

Silvester je bil priletel na veje, ki so ga zazibale in se razklenile, da je padel v vodo. Rečica na tistem mestu ni bila deroča, delala je tolmun, ki je bil na videz kot stoječa voda. Potopil se je, vzelo mu je sapo, udaril je z rokami in se postavil na noge. Izpihnil je vodo in popravil s čela lase, ki so mu silili na oči. Tedaj je zaštropotalo v bližini. Jeklenke so sikale v tolmun. Občutek zmagoslavja, ki ga je obšel v prvem hipu, je zopet ugasnil ob krikih in streljih zgoraj na cesti.

Voda mu je segala do pod pazduhe. Obrnil se je proti drugemu bregu in z naporom vseh sil bredel iz tolmana. Pred njim se je vlekla siva črta proda, ki se je komaj za spoznanje odražala iz mraka. V breg se je vlekla senožet, porasla z redkim leščevjem, hrasti in macesni.

Iznad senožeti je strmel temen gozd, ki je objemal pobočje prav do vrha hriba ... Vanj so bile uprte Silvestrove oči. Do gozda, čimprej do gozda, da bo rešen! In široko se mu bodo odprle vse poti v življenje, ki ne bo več le sanje.

Zopet je začofotalo tik njega in se kot kača potegnilo nekam v temo. Iz tihe radosti, da ni zadet, se mu je zamolkel jek izvil iz prsi. Bose noge so mu drsele na spolzkem, okroglem kamenju, voda mu je segala le še do pasu. Ozrl se je na cesto, koder so begale medle električne svetilke; od daleč so se zdele kot kresnice. Čez most so topotali težki vojaški čevlji.

Ali ga bodo prehiteli? Rečica mu je segala le še do kolen. Spodrsnilo mu je, da je padel z rokami v vodo, a se je zopet naglo pobral in se pognal dalje. Dosegel je prod. Od upehanosti bi se bil najrajši vrgel na mrzlo kamenje. Težko se je držal na tresočih se nogah. Moral je dalje. Pravkar se je hotel spustiti v tek, ko je zacvenketalo okoli njega. Začutil je udarec pod pleča, padel na roke, se hotel še enkrat vzravnan, a so mu noge klecnile v kolenih, da se je zvrnil vznak in obležal kot pribit na zemljo. Oči so mu kot v začudenju zastremele v zvezde, nato ga je zagnila tema.

Medtem sta narednik in neki vojak dosegla prod.

»Ustavite ogenj!« sta zavpila čez reko.

Streli so utihnili. Svetila sta zdaj po sivem kamenju, zdaj po valovih, v katerih so se lomili medli prameni.

»Tam,« je vzkliknil vojak.

Na sivini kamenja se je odražala temna lisa. Silvester je ležal negiben. Izmed rahlo priprtih vek so mu mrtvo strmele oči, iz kota ust se mu je čez brado vlekel debel curek krvi.

»Ali sta ga našla?« je prišlo z druge strani.

»Našla. Mrtev.«

Trenutek molka.

»Vrnita se! Odrinemo!«

Vojaki so poskakali na kamion in čakali. Podporočnik je stopil na prag krčme.

»Hej, vi!« je zaklical krčmarju.

Ta se je prikazal ves mencajoč, prebleščen in s prestrašenim pogledom.

»Pokopljite!« mu je podporočnik pokazal na truplo, ki je ležalo kraj ceste. »Tam preko je še eden. Razumete?«

»Da, gospod.«

Kamion se je odpeljal proti trgu, njegove luči so polagoma ugašale za ovinkom.

Krčmar je nekaj časa gledal za njim. Nato je obupno zamahal z rokami in odšel v breg nad cesto, da za pomoč skliče ljudi, ki so se bili zaprli v svoje hiše, pogasili ogenj in svetilke, a dotlej še nihče ni zatisnil oči.

Pes, ki se je bil prestrašil strelav, je zopet pogledal na cesto. Povoahal je na vse strani in napeto prisluhnil, kakor da prav ne zaupa smrtni tišini, ki je nastala. Nato je dvignil gobec pod zvezde, v krajez meseca, ki je prav tedaj priplaval izza slemena, in zateglo zatulil.

IZ PISMA PRIJATELJU V KALIFORNIJI*

Louis Adamič

Tržič, Slovenija, 4.—7. februarja 1949

No, Ben, zdaj sem že tri tedne v Jugoslaviji. Prvih osem dni je bilo prepolnih doživetij in zelo napornih. Ta dežela je tako živa, da te izčrpa. Mene je že. Nameraval sem skočiti v Italijo, da bi si odpočil, a tukajšnji ljudje so mi to izbili iz glave.

Zadnjih dvanajst dni spim ure in ure. Popoldne delam več milj dolge sprehode po gorenjskih gozdovih blizu avstrijske meje; kdaj pa kdaj po cesti, ki so jo zgradili Rimljani pred kakšnimi dva tisoč leti. Še zmerom je v rabi — dandanašnji se vozijo po nji lahki in težki vozovi s konjsko ali volovsko vprego, avtomobili, kamioni in kolesa. Tu pa tam je cesta zasekana v granitno gorsko pobočje. Čudil sem se, kako so to Rimljani zmogli brez dinamita; ko sem se pozanimal, sem izvedel, da so ob zmrzali zakurili mogočne ognje od lesa pod velikimi sivimi skalami, ki so se zaradi tega razklale.

Med spanjem in sprehajanjem pišem pisma in zelo obširne beležke, ki mi služijo kot prvi osnutek, čeprav dvomim, da jih bom mogel uporabiti v bližnji bodočnosti ali sploh kdaj; prvič, ker v srcu kominformovske zadeve, kakor sem jo zapopadel na nekem sestanku pri Titu

* Objavljamo odlomek iz dela »Orel in korenine«, ki ga je pokojni Louis Adamič napisal in izdal po svojem povratku iz Jugoslavije, kjer se je mudil v letih 1949—50. Delo je pričevanje človeka, ki je rastel in kot pisatelj dozorel v Ameriki, gledal na zgodovinsko dogajanje v njegovi stari domovini z očmi sodobnega napredno mislečega Američana, prizadevajoč si, da bi to dogajanje kolikor moči doumel ter na najustreznejši način pomagal, da bi ga razumeli tudi ljudje v novi domovini. — Op. uredn.